

Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір

---

3. Жигунова Г.М., Пономаренко Н.О. (2015) Причини насильства над жінками в сім'ї. *Общественные науки. Социология.* № 2 (34). С. 137-144.

4. За домашнє насильство – за ґрати: Як в Україні та світі борються зі знуцанням у родині. URL: https://zik.ua/news/2019/11/22/za_domashnie_nasylstvo__za_hraty_yak_v_ukraini_ta_sviti_boriatsia_zi_z_nushchanniam_u_rodyni_946146

5. Малиновська Т. М. (2016) Попередження насильства над жінками в сім'ї. *Право і безпека.* № 1 (60). С. 117-120

6. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання (2012): навч.-метод. посіб. / уклад.: Запорожцев А. В., Лабунь А. В., Заброта Д. Г. та ін. Київ [б.в.]. 246 с.

7. Соціальна педагогіка: словник-довідник (2009) / За заг. Ред. Т.Ф. Алексєєнко. Вінниця: Планер. 542 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДЕЗАДАПТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ТА ЇЇ ПРОФІЛАКТИКА

Олексій Запорожченко

кандидат філософських наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Як правило, говорять про соціальну дезадаптацію в тому випадку, коли спостерігаються певні порушення в процесі соціалізації, пов'язані з недостатнім або спотвореним засвоєнням існуючих загальноприйнятих цінностей, моделей поведінки і соціальних норм суспільства. Перш за все, соціальна дезадаптація проявляється у девіантній поведінці. Причини соціальної дезадаптації та її сам феномен девіантної поведінки доцільно розглядати як соціально-психологічну проблему і підходити до її вивчення комплексно, використовуючи підходи і методологію соціології, психології, педагогіки та інших наук.

Одним із перших вчених, хто зробив ґрунтовне дослідження проблем соціальної дезадаптації і девіації був французький соціолог Е. Дюркгейм, який пов'язував соціальну дезадаптацію і девіантну поведінку з таким соціальним феноменом, як «аномія» (від лат. беззаконня), що пов'язаний з кризою системи цінностей, їх неузгодженістю, аморфністю, деградацією. Е. Дюркгейм досліджував процеси соціальної дезорганізації, що властиві перехідним періодам у житті суспільства, результатом яких стають соціальна деструкція, соціальна дезадаптація, різні форми девіантної і делінквентної поведінки. В умовах відсутності або порушення моральних імперативів виникають соціальні загрози, на що вчений звернув особливу увагу. Причину більшості негативних та деструктивних соціальних феноменів Е. Дюркгейм бачив в процесах соціального відчуження, до

Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір

якого ведуть швидкі соціально-економічні трансформації суспільства, до яких особистість не може адаптуватися. Але соціальне відчуження може бути результатом не тільки економічних перетворень, а й розбіжності насадженої або панівної системи моральних цінностей і світогляду окремо взятого індивіда. У такому випадку відбувається дезорієнтація, дезадаптація особистості, а виходом з ситуації невизначеності може стати і нерідко стає або соціальне відчуження, або «замикання» на собі, що є результатом зовнішньої і внутрішньої дезадаптації.

Соціальне відчуження може виступати в різних формах девіантної, аномічної поведінки, до яких Е. Дюркгейм відніс явище самогубства, причини виникнення та специфіку якого пов'язав з проявами не тільки індивідуально-особистісного, скільки соціального характеру. Соціологом було встановлено, що кількість та поширеність суїцидів зростає у періоди соціальних перетворень і потрясінь економічного, політичного і аксіологічного характеру. Розглядаючи самогубство, що пов'язане з соціальною аномією, дослідник бачить його причину в руйнуванні соціальних зв'язків, ослабленні механізмів, що сприяють соціальній інтеракції, наслідком чого стає негативний вплив соціального середовища на свідомість і поведінку індивідів. Що стосується аномічного самогубства, то воно є наслідком слабкості регулюючих норм, що може вести до вибору девіантних форм поведінки в якості нормативних, оскільки соціальні норми як такі або значно ослаблені, або відсутні взагалі. При всіх відмінностях, які існують між різними видами самогубства, причини, що ведуть до його скоєння, Е. Дюркгейм бачить в таких явищах, як соціальна апатія, соціальна безвихідь, соціальна самотність, що утрудняють процеси адаптації до умов, що змінилися і мінливих умов життя, результатом чого і стає суїцид [1].

Не уникає аномічних проявів і сучасне постіндустріальне суспільство. Швидкість, з якою розгортаються сучасні соціальні процеси, а також їх суперечливий характер створюють умови для виникнення соціальної аномії. Серед основних причин слід виділити чинники, що мають відношення до сфери економіки. Економічна нестабільність, невисокий рівень і якість життя основної частини населення, маргіналізація, розширення простору економічної стратифікації, недостатність матеріальних і фінансових коштів для забезпечення більш-менш прийняттого способу життя, неможливість задоволення базових потреб і багато іншого сприяють розвитку аномії, що виявляється в найрізноманітніших формах.

Що стосується проблеми соціальної дезадаптації та девіантної поведінки підлітків у сучасній Україні, то більшість відхилень у поведінці неповнолітніх, такі, як бродяжництво, пияцтво, кримінальні правопорушення, вживання ПАР, агресія і т.п., мають у своїй основі спільне джерело - соціальну дезадаптацію. Соціальна дезадаптація

Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір

означає порушення взаємодії індивідуума з середовищем, що характеризується неможливістю здійснення ним в конкретних мікросоціальних умовах своєї позитивної соціальної ролі, що відповідає її можливостям. У вітчизняній літературі виділяються наступні причини соціальної дезадаптації неповнолітніх, що лежать в основі їх девіантної поведінки: дисфункціональність сім'ї; індивідуальні особливості (вікові, характерологічні, психологічні); шкільна дезадаптація; вплив асоціального неформального середовища; причини соціально-економічного, соціокультурного і демографічного характеру [2, с. 44].

Найчастіше причиною соціальної дезадаптації виступає не одна з можливих причин, а їх комплексна сукупність. Дійсно, не так уже й рідко буває, що підліток погано вчиться через негаразди в сім'ї, а це, у свою чергу, викликає зневагу до нього вчителів і товаришів по шкільному класу. Подібна обстановка призводить до небажаних змін в свідомості, а потім і в поведінці такого підлітка. Однак більшість вітчизняних фахівців переконана, що справжні причини масової соціальної дезадаптації підлітків слід шукати в сучасній сім'ї, в різкому зниженні її виховного потенціалу. Так, за результатами експертних опитувань, більшість фахівців, що працюють з дітьми, схильні пояснювати зростання девіантної поведінки серед сучасних підлітків саме відсутністю турботи з боку батьків у дисфункціональних сім'ях [2, с. 48]. Соціальна дезадаптація призводить до ізоляції, позбавлення або втрати підлітком основної потреби - потреби в повноцінному розвитку і самореалізації. Соціально дезадаптовані підлітки перебувають у важкій життєвій ситуації, є жертвами, та їх права на повноцінний розвиток грубо порушені. Дитинство - це період інтенсивного фізичного, психічного і соціального розвитку, а неможливість здійснення позитивної соціальної ролі змушує підлітка шукати альтернативні і небажані шляхи для реалізації своєї потреби в розвитку. В результаті може бути втеча з сім'ї або зі школи, де неможливі реалізація внутрішніх ресурсів, задоволення потреб розвитку. Інший спосіб «вирішення проблеми» - це експерименти з наркотиками та іншими психоактивними речовинами, вчинення злочинів.

Основними причинами соціальної дезадаптації є чинники соціального, економічного, психологічного та психосоматичного характеру. Щоб якось впоратися із зростанням соціальної дезадаптації і девіантної поведінки серед дітей та підлітків, потрібно знайти такі підходи і рішення, що будуть здатні знизити вплив цих чинників. Профілактика девіантної поведінки серед дітей і підлітків повинна забезпечуватися спільною взаємодією різних агентів соціалізації: сім'ї, школи, неформальних груп, колективів, інших соціальних інститутів і суспільства в цілому. Всі заходи по зменшенню масштабів девіантної поведінки серед дітей та підлітків, можна об'єднати в дві загальні групи:

Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір

- загальні профілактичні стратегії, що пов'язані із загальними механізмами можливого запобігання девіантної поведінки;
- диференційовані стратегії, які спрямовані на конкретні групи дітей і підлітків і конкретні види девіантної поведінки.

Загальна профілактика передбачає створення сприятливих соціально-економічних, соціокультурних, соціально-педагогічних умов, що сприяють: виконанню сім'ями їх соціальних функцій, вихованню здорових у фізичному і психічному відношенні дітей; повноцінній реалізації виховних функцій загальноосвітніх установ, забезпеченню розвитку здібностей і позитивних інтересів дітей, їх зайнятості корисною діяльністю в позакласний час.

Спеціальна профілактика передбачає координаційно-реабілітаційні заходи щодо дітей з групи ризику, неповнолітніх правопорушників і заходи соціально-правової, психолого-педагогічної та медичної підтримки і допомоги безпосередньо сім'ям [3, с. 120].

Реалізація державної політики профілактики дитячої безпритульності та правопорушень неповнолітніх передбачає диференційований підхід до різних груп дітей, що потребує здійснення цілого комплексу заходів, що забезпечують гуманізацію соціуму дитини, гармонійний розвиток її особистості, профілактику шкільної та соціальної дезадаптації тощо. У цьому процесі мають бути задіяні всі служби і установи: освітні, установи соціального захисту дитини, соціокультурні, правові, інформаційні ресурси. Необхідно постійно працювати над розвитком інноваційних форм роботи, що розширюють застосування дієвих заходів громадського і державного впливу з метою корекції поведінки і соціальної адаптації дітей, які перебувають в зоні соціального ризику (що мають високий ступінь шкільної і соціальної дезадаптації, які не працюють і не вчаться, з відхиленнями в психічному та інтелектуальному розвитку тощо). Інститутами соціального захисту дітей має проводитися постійна робота із розробки відповідних заходів, що забезпечують соціальну допомогу та реабілітацію, захист прав і законних інтересів неповнолітніх, які опинилися в кризовій ситуації (сироти, які залишилися без піклування батьків, діти, які пішли з родини, які зазнали різних форм насильства і жорстокості; жертви соціальних конфліктів, техногенних і екологічних катастроф, діти і підлітки, які страждають від різних форм залежності тощо [4, с. 282].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що в даний час йдуть бурхливі процеси змін в суспільстві, які впливають на соціальну адаптацію підлітків. Взагалі суспільству потрібні такі його члени, які здатні жити в цьому суспільстві. Сьогодні у зв'язку зі соціально-економічною і політичною кризою в державі основні традиційні агенти соціалізації і адаптації не завжди є ефективними. Середня українська сім'я не здатна якісно виконувати свої соціалізаторські функції, спостерігається різке падіння її виховних можливостей. Такі ж процеси відбуваються і в

Соціально-правовий захист різних категорій населення: європейський вимір

школі. Відсутність достатнього фінансування навчальних закладів призвело до кризи в системі освіти, ми фіксуємо проблему нестачі кваліфікованих вчителів, шкільних психологів, соціальних педагогів тощо, що негативно впливає на рівень соціального захисту і виховання дітей. Підлітки, замість належного контролю з боку батьків і школи соціалізуються на вулиці в молодіжних неформальних групах, що впливає на різке зростання девіантної та делінквентної форм поведінки серед підлітків. Адже люди не володіють від народження усіма необхідними навичками для життя в суспільстві, вони набувають їх протягом життєвого шляху. В процесі своєї адаптації підліток повинен мати можливість пристосуватися до умов свого існування, і інші люди (батьки, педагоги, соціальні робітники, психологи тощо) мають бути для нього своєрідними інструкторами, помічниками, захисниками та старшими товаришами. В ході адаптації підліток засвоює набір ролей, які йому належить грати в суспільстві і вводить в свою систему поведінки ті патерни та моделі поведінки, які санкціоновані як певною соціальною групою, до якої належить підліток, так і суспільством в цілому.

1. Дюркгейм Э. (1994). Самоубийство: Социологический этюд. М.: Мысль. 399 с.
URL:http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/669/Emil'_Djurkgejm__Samou_bijstvo._Sociologicheskij_etjud.pdf

2. Афанасьєва В. (2008). Вплив сім'ї та школи на девіантну поведінку підлітка. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. № 4. С. 43-50.

3. Москалюк О. (2009). Соціально педагогічна стратегія профілактики та корекції девіантної поведінки підлітків. *Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна: Випуск XI*. Кам'янець Подільський: Аксіома. С. 119-123.

4. Мельник Л., Сербалюк Ю. (2009). Девіантна поведінка молоді та шляхи її профілактики. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України Проблеми сучасної психології*. Випуск 5. С. 279-288.

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УВ'ЯЗНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ

Катерина Звездіна
студентка II курсу факультету іноземних мов
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Науковий керівник – доц. Метіль А.С.

Вбивці, злочинці та шахраї завжди були, є та будуть з'являтися, особливо в такі тяжкі часи низького рівня життя населення. Але наперекір безчесним та непростим, а іноді й безсердечним діям